

آزمون مدل مدارا با رویکرد اسلامی در بافت زندگی زناشویی Examining the Tolerance Model with Islamic approach in the context of marital life

Reza Khojasteh Mehr
Shahid Chamran University of Ahvaz,
Ahvaz, Iran
Mozhgan Datli Bagi
Guidance and Counseling- Graduated
from Shahid Chamran University of
Ahvaz, Ahvaz, Iran
Zabihollah Abbaspour
Shahid Chamran University of Ahvaz,
Ahvaz, Iran

رضا خجسته‌مهر*
دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران
مژگان داتلی بگی
راهنمایی و مشاوره - دانش‌آموخته دانشگاه شهید
چمران اهواز، اهواز، ایران
ذبیح‌اله عباس‌پور
دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

چکیده: مواجهه زن و شوهر با موقعیت‌هایی که علائق و نیازهایشان با یکدیگر همسو نیست اجتناب ناپذیر است ولی توانایی مدیریت تفاوت‌ها به شکل سازنده می‌تواند زوجین را برای ایجاد یک رابطه صمیمی یاری دهد. در فرهنگ اسلامی، مدارا بهترین شیوه برخورد با تفاوت‌ها در عرصه روابط انسانی معرفی شده است. هدف پژوهش حاضر پیش‌بینی صمیمیت زناشویی بر اساس مدل مدارای دینی در روابط همسران بود. تعداد ۲۴۰ فرد متأهل (۱۸ زن و ۱۲۲ مرد) در این پژوهش شرکت کردند و از آنان خواسته شد مقیاس مدارا در روابط همسران (TSRS) و مقیاس صمیمیت (IS) را تکمیل کنند. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که مؤلفه‌های چهارگانه مدارا (همدلی و پذیرش همسر، کنترل هیجانی و صبر و تحمل، تسهیل فرایند رشد و شکوفایی همسر و احسان و گذشت نسبت به همسر) و نمره کل آن با صمیمیت زناشویی رابطه مثبت معنادار دارد. همچنین نتایج این پژوهش نشان داد از بین چهار مؤلفه مدارا در روابط همسران به ترتیب متغیر همدلی و پذیرش و احسان و گذشت نسبت به همسر بیشترین سهم را در پیش‌بینی صمیمیت زناشویی دارند. دو متغیر باقیمانده‌ی کنترل هیجانی و صبر و تحمل و تسهیل فرایند رشد و شکوفایی همسر به دلیل همپوشی با دیگر متغیرهای پیش‌بین از مدل رگرسیون خارج شدند. بر اساس یافته‌های این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که مدارا با رویکرد اسلامی نقش تعیین‌کننده‌ای در پیش‌بینی صمیمیت زناشویی ایفا می‌کند. یافته‌های به‌دست آمده از پژوهش حاضر می‌تواند مورد استفاده متخصصان و درمانگران خانواده قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: مدارا، صمیمیت زناشویی، رویکرد اسلامی

Abstract: situations in which spouses' interests and needs are different are unavoidable. Yet, the ability to manage differences constructively assists couples establish intimate relationships. In an Islamic culture, tolerance is defined as the best way of dealing with differences in human relationships. The current research aimed to predict marital intimacy based on an Islamic model in spouses' relations. A total of 240 married couples (118 women and 122 men) participated in the study and filled out the Tolerance in Spouses' Relationships Scale (TSRS) and the Intimacy Scale (IS). The results of the research showed significantly positive correlations among the four components of tolerance (spouse's empathy and acceptance, emotional control and patience, facilitation of spouse's growth and actualization process, and beneficence and forgiveness toward spouse), its total score and marital intimacy. Also, the results revealed that spouse's empathy and acceptance as well as the beneficence and forgiveness toward spouse could predict marital intimacy more than other components. The remaining variables, emotional control and patience, and facilitation of spouse's growth and actualization process were excluded from the regression model because of overlapping with other predictor variables. According to the results of the research, one can conclude that tolerance with an Islamic approach plays a determining role in predicting marital intimacy. The findings of the present research can be used by specialists and family therapists.

Keywords: tolerance, marital intimacy, Islamic approach

مقدمه

زیرا این از خودگذشتگی‌های کوچک در بیشتر موارد به جدایی ختم می‌شوند و از خیلی وقت پیش صبر و تحمل فرد لبریز شده است (مک کروسکی و ریچماند، ۱۹۹۲؛ به نقل از کوچارلز، ۲۰۰۹). بنابراین، باید هر دو نفر متوجه باشند که هر دوی آنها وظیفه درک متقابل دارند که همسرشان نسبت به عادات، حرکات و اعمال آنها چه احساسی دارد؛ زیرا این یکی از مهم‌ترین عوامل دوام یک رابطه است (شهید و شهید، ۲۰۱۶). مدارا نقش تأثیرگذاری در ایجاد آرامش و سازگاری در زندگی مشترک ایفا می‌کند و به زوجین کمک می‌کند تا از زندگی زناشویی شاد و موفق خود لذت ببرند، زندگی زناشویی باثباتی داشته باشند، از اشتباهات همسر خود چشم‌پوشی نکنند و زندگی خود را تلخ‌تر نکنند. با این وجود مدارا در زندگی زناشویی یکی از جنبه‌های مهمی است که نادیده گرفته می‌شود (الکس، ۲۰۱۱).

مطابق زوج‌درمانی رفتاری یکپارچه‌نگر^{۱۶}، حتی خوشبخت‌ترین زوجها نیز با عدم توافق و تفاوت مواجه خواهند بود که امری طبیعی و اجتناب‌ناپذیر است؛ بنابراین، مشکلات به علت تفاوت‌ها ایجاد نمی‌شود بلکه به علت شیوه‌ای که زوجها به این تفاوت‌های اجتناب‌ناپذیر پاسخ می‌دهند، ایجاد می‌شود. بر این اساس، پذیرش از طریق مدارا، یک گام اساسی در افزایش روابط بین‌فردی زوجین است. این روش درمانی چنین فرض می‌کند که همه جنبه‌های روابط زوجین قابل تغییر نیست و پذیرش از طریق مدارا در این حیطه‌ها به این معنی است که زوجین تلاش می‌کنند تا علی‌رغم مشکلات لاینحل، صمیمیت و نزدیکی خود را حفظ کنند. مدارا در زوج‌درمانی رفتاری یکپارچه‌نگر برای کمک به زوجینی به کار گرفته می‌شود که درگیر تعارض‌هایی هستند که بر سوء تفاهم‌های ناشی از تفاوت‌هایشان متمرکز است و زوجین را قادر می‌سازد تا تفاوت‌هایشان را قابل درک و تحمل‌پذیر در نظر بگیرند و از تلاش برای تغییر همسرشان دست بردارند (کوردووا، جاکوبسون و کریستنسن، ۱۹۹۸).

همه انسان‌ها نیاز پایه و اساسی جهت برقراری روابط صمیمانه دارند و صمیمیت^۱، یک نیاز روانشناختی اولیه و اصلی در نظر گرفته می‌شود (مان و بادر، ۲۰۰۸). ازدواج، یک فرصت منحصر به فرد برای دست‌یافتن به این نیاز و همچنین رشد صمیمیت در اختیار می‌گذارد که فراتر از روابط صمیمانه با دوستان و خویشاوندان است (کریگ، ۲۰۰۰). صمیمیت را می‌توان به صورت ترکیبی از دوست داشتن و عاطفه^۲، آشکارسازی و ابراز کردن^۳، سازگاری^۴، یکپارچگی^۵، ارتباط جنسی^۶، حل کردن تعارضات^۷، خودپیروی^۸ و همانندی^۹ تعریف کرد (شافر و السون^{۱۰}، ۱۹۸۱؛ به نقل از استولپهر، فریایرا و لندریپت، ۲۰۱۴). برآورده نشدن این نیاز موجب افزایش تعارضات و کاهش صمیمیت در روابط زناشویی و بروز مشکلات عاطفی و روانی می‌شود. (کرافورد و رودا، ۲۰۰۴؛ وارینگ^{۱۱}، ۱۹۸۱؛ به نقل از شعاع کاظمی، خسروی و میرزایی، ۲۰۱۸). افزون بر این، اختلافات و تفاوت‌های بین همسران، بخش طبیعی از رابطه زناشویی است؛ اما آنچه اهمیت دارد، واکنش زوجین به این اختلافات و تفاوت‌ها است؛ به گونه‌ای که استفاده از سبک‌های مخرب حل مشکل از قبیل اجتناب و دعوا، صرفاً باعث جدایی و دوری بیشتر زوجین و سست شدن رابطه صمیمانه می‌شود (کانوی، ۲۰۰۲). به صورت ایده‌آل می‌توان گفت که مشکلات مربوط به تفاوت‌هایمان، با مدارا^{۱۲} و همکاری حل می‌شود؛ ولی برای محقق‌سازی راه حل مدارا، در عمل اقدامی صورت نگرفته است (تنر، ۲۰۱۴).

مک کروسکی و ریچمان^{۱۳} (۱۹۹۲) معتقدند مدارا، داشتن ظرفیت^{۱۴} یا طاق^{۱۵} درک کردن و احترام گذاشتن به عقاید دیگران و همچنین توانایی تحمل کردن سختی‌ها و رنج‌ها در زندگی مشترک و نیز مدارا عاملی است که به‌طور پیوسته زندگی زوجین را تحت تأثیر قرار می‌دهد، با این وجود مطلب زیادی در مورد خود این کلمه گفته نمی‌شود چرا که اکثراً مدارا با از خودگذشتگی برای بقای رابطه اشتباه گرفته می‌شود؛

16. Integrative Behavioral Couple Therapy (IBCT)

1. intimacy
2. love and affection
3. revealing and expressing
4. compatibility
5. integrity
6. sexual intercourse
7. conflict resolution
8. self-control
9. similarity
10. Schaefer, M. T., & Olson, D. H.
11. Waring, E. M.
12. tolerance
13. Maccrosky, J. C., & Richmond, V. P.
14. capacity
15. patience

به‌عنوان یکی از عوامل ایجاد صمیمیت معرفی شده است (قرآن ۴۱: ۳۴؛ ابن‌بابویه، ۱۴۱۳ ق، ج ۳؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق). خجسته‌مهر، داتلی‌بگی و عباس‌پور (۱۳۹۸) با بهره‌گیری از متون دینی (آیات و روایات) و با به‌کارگیری تکنیک تحلیل عوامل اکتشافی^۷، یک مدل تجربی چهار عاملی را از مدارا در روابط همسران شامل: همدلی و پذیرش همسر، کنترل هیجانی و صبر و تحمل، تسهیل فرایند رشد و شکوفایی همسر و احسان و گذشت نسبت به همسر ارائه کردند.

یکی از عوامل و معیارهای مدارا با رویکرد اسلامی، همدلی و پذیرش همسر است. بنابر روایاتی از رسول خدا (ص) و امام صادق (ع)، اگر زوجین نتوانند با همسر خود مدارا کنند و درصدد تغییر ویژگی‌های تغییرناپذیر باشند، وی شکسته خواهد شد (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۵؛ طبرسی، ۱۴۱۲ق/ میرباقری، ۱۳۶۵، ج ۲). همچنین در آموزه‌های دینی، اسلام مرد را قوام «الرجال قوامون علی النساء...» (نساء/ ۳۴) و زن را ریحان (امام علی (ع): «المراه ریحانه و لیست بقهرمانه...») می‌داند (ابن‌بابویه، ۱۴۱۳ق، ج ۳؛ شریف‌الرضی، ۱۴۱۴ق) و این نکته اشاره به درست دیدن طبیعت زن و مرد دارد (خامنه‌ای، ۱۳۷۹؛ به نقل از اکبری، ۱۳۸۹). یکی دیگر از عوامل مدارا، کنترل هیجانی و صبر و تحمل است. رسول خدا (ص) شکیبایی را رأس مدارا دانسته است (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۱). در قرآن کریم توصیه شده که دفع سخن یا رفتار ناشایست با سخن یا رفتار نیکو موجب دوستی گرم و صمیمی می‌شود و صبر و شکیبایی را لازمه این امر معرفی می‌کند (قرآن ۴۱: ۳۵ - ۳۴). کنترل خود در برابر خطاهای همسر یکی از نتایج صبر است که باعث بهبود روابط می‌شود؛ زیرا کج‌خلقی، مهرورزی میان زوجین را کم‌تر می‌کند (بانکی‌پورفرد، ۱۳۹۲). در روایتی از امیرالمؤمنین (ع) عفت و فروتنی و دور اندیشی از ویژگی‌های فرد صبور معرفی شده است (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۴). تسهیل فرایند رشد و شکوفایی همسر، سومین عامل و معیار اخلاقی مدارا به‌شمار می‌رود. امام سجاد (ع) در رساله حقوق، حق هم‌کیشان را مدارا همراه با اصلاح آنان معرفی کرده است (ابن‌شعبه حرانی، ۱۴۰۴ق/ جنتی، ۱۳۸۲). مدارا و سازگاری با یک مشکل، هرگز به معنای

فهم شیوه‌های برخورد با تفاوت‌ها و اختلافات بین همسران در فرهنگ‌های متفاوت دارای اهمیت زیادی است (تریانداس، ۱۹۸۹). در دیدگاه کنفوسیانیسم^۱، تائوئیسم^۲ و بودائیسم^۳، مدارا در بافت زندگی زناشویی به دو صورت تعریف می‌شود (لی و یانگ^۴؛ به نقل از لی و ویکراما، ۲۰۱۴): مدارای با خود^۵ و مدارای مبتنی بر گذشت^۶. مدارای با خود عبارتست از اصول اخلاقی فرد در کنترل خویش، مدارا و آرام کردن رفتارها، افکار و احساسات و واکنشی خود به‌منظور فرونشاندن یک تقابل ارتباطی. مدارای مبتنی بر گذشت عبارتست از فداکاری و از خودگذشتگی فرد برای مدارا و تحمل کردن رفتارها و احساسات طرف مقابل و تمایل به مقدم دانستن نیازهای طرف مقابل بر نیازهای خود به‌منظور دستیابی به سازگاری بلندمدت و جاودان در زندگی مشترک. در اسلام مدارا عبارتست از نرم برخورد کردن با دیگران، به آنها جا دادن و در حق آنان خشونت روا نداشتن در اختلافات بدون فروگذاری حق (آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۲). این ویژگی در زندگی اجتماعی و نهاد خانواده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و در مقایسه با مدارای مطرح در غرب در مدارای دینی اصول و مبانی ثابت است و در آن کمترین اغمازی صورت نمی‌گیرد (ابن‌شعبه حرانی، ۱۴۰۴ق/ جعفری، ۱۳۸۱؛ نوایی، ۱۳۷۹؛ به نقل از ایروانی، ۱۳۸۴).

از دیدگاه آیات و روایات، مدارا مهارتی است که زوجین را قادر می‌سازد تا در برابر کج‌خلقی‌های همسر شکبیا باشند (مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۱۰۳)، در هر شرایطی مراعات حال همسرش را کرده، توان همسرش را در نظر گرفته و از تحمیل امور به وی بپرهیزد (ابن‌بابویه، ۱۴۱۳ ق، ج ۳؛ شریف‌الرضی، ۱۴۱۴ ق)، سخن یا خصلت ناشایست همسر را با سخن، خصلت نیکو و ملاحظت در حق وی پاسخ دهد (قرآن ۱۳: ۲۲؛ ۲۸: ۵۴) و نیز از همسرش حمایت عاطفی کند و فرایند رشد و شکوفایی وی را تسهیل کند (ابن‌شعبه حرانی، ۱۴۰۴ق/ جنتی، ۱۳۸۲؛ توحیدی‌نژاد، ۱۳۹۲؛ عمادی، ۱۳۹۳؛ کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۴). آموزه‌های اسلام با ارائه الگوی رفتاری ارتباط با همسر، درصدد استنباط و ارائه معیارهای اخلاقی مدارا در روابط همسران برآمده است و در پرتو این آموزه‌ها مدارا نیز

7. explanatroy factor analysis

1. confucian
2. Taoist
3. Buddhist
4. Lee, M. L., & Yang, K. S.
5. self-reserved tolerance
6. forgiving tolerance

مرتبط با مدارا شامل همدلی^۵ (رفاهی و مقتدری، ۱۳۹۲)، کنترل و تنظیم هیجان^۶ (اسنایدر، ۲۰۰۶؛ خجسته‌مهر و همکاران، ۱۳۹۴؛ صدری دمیرچی، شیشه‌گران و اسماعیلی قاضی ولویی، ۱۳۹۵؛ گلدمن و گرینبرگ، ۲۰۰۶)، عواطف مثبت^۷ و کاهش عواطف منفی^۸ در طی حل تعارضات از جمله تلاش برای ترمیم و اصلاح همسر به‌جای اهانت و سرزنش (خجسته‌مهر، پارسی، شیرالی‌نیا، ۱۳۹۴؛ سالواتو، کیو، استی، سیمپسون و کالنز، ۲۰۱۱؛ گاتمن، ۱۹۹۴؛ محمدی و همکاران، ۱۳۹۶؛ هواسی، زهراکار و محسن‌زاده، ۱۳۹۵؛ هیکس، مکوی، بنون و وست، ۲۰۰۴؛ یان، مک‌کارتی، هالی و لونسون، ۲۰۱۰) و صمیمیت زناشویی اشاره دارد. از سوی دیگر سایر تحقیقات به رابطه پذیرش (جوزی و خیاطان، ۱۳۹۵)، بخشودگی و گذشت^۹ (احتشام‌زاده، مکوندی و باقری، ۱۳۸۹؛ خجسته‌مهر، کرای و رجبی، ۱۳۸۸؛ دان‌هام^{۱۰}، ۲۰۰۸؛ به نقل از احتشام‌زاده و همکاران، ۱۳۸۹؛ سالواتور و همکاران، ۲۰۱۱؛ سلطان‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱؛ ماگیار^{۱۱}، ۲۰۰۱؛ به نقل از احتشام‌زاده و همکاران، ۱۳۸۹؛ مک‌کلگ و همکاران^{۱۲}، ۱۹۹۸؛ به نقل از خجسته‌مهر و همکاران، ۱۳۸۸) با صمیمیت زناشویی اشاره دارد.

بازنگری ادبیات پژوهشی نشان می‌دهد که از یک‌سو مدل مدارای تجربی غیردینی در روابط همسران یک ساختار ابعادی نیست و از سوی دیگر مکانیسم اثرگذاری این نوع مدارا بر صمیمیت زناشویی، عمدتاً از طریق پذیرش تفاوت‌ها صورت می‌گیرد. در مقابل، مدل مدارای تجربی با رویکرد اسلامی در عرصه اختلافات زناشویی، یک مدل چهاربعدی شامل: همدلی و پذیرش همسر، کنترل هیجانی و صبر و تحمل در برابر همسر، تسهیل رشد و شکوفایی همسر و نیز عامل احسان و گذشت نسبت به همسر است (خجسته‌مهر، داتلی‌بگی و عباس‌پور، ۱۳۹۸). بنابراین آزمون این مدل هم به لحاظ نظری و هم کاربردی ضرورت دارد. با توجه به هدف پژوهش، ملاحظات نظری، ادبیات پژوهشی موجود و اکتشافی بودن پژوهش حاضر، دو سؤال به این شرح آزمون شدند: (۱) آیا مدارا در روابط همسران با رویکرد اسلامی و مؤلفه‌های آن با

تنبلی و کوتاهی در رفع آن نیست؛ بلکه هدف از مدارا، جذب فرد برای وصول به نقطه مطلوب است (بانکی‌پورفرد، ۱۳۹۲). احسان و گذشت نسبت به همسر یکی دیگر از عوامل مدارا در فرهنگ اسلامی قلمداد می‌شود. مهموز مدارا (درأ) سه بار در قرآن کریم تکرار شده است (قرآن ۱۳: ۲۲؛ ۲۸: ۵۴؛ ۲۴: ۸) و راغب اصفهانی در هر سه آیه، ماده «درأ» را به «دفع کردن» معنا کرده و نیکی کردن را هم موجب دفع بدی‌های احتمالی دیگران دانسته است. به فکر انتقام بودن و تلافی کردن موجب خصومت و تلخ‌تر شدن زندگی می‌شود (بانکی‌پورفرد، ۱۳۹۲)؛ بلکه باید با مدارا، کینه‌ها و بدی‌ها را لابه‌لای محبت‌ها ذوب کرد (خامنه‌ای، ۱۳۷۶؛ به نقل از اکبری، ۱۳۸۹).

تحقیقات بر نقش مؤثر سبک زناشویی دینی زنان و مردان متأهل در پیش‌بینی صمیمیت زناشویی (خجسته‌مهر، رضایی و سودانی، ۱۳۹۴)، رابطه تعهد دینی با صمیمیت زناشویی (خجسته‌مهر، احمدی میلادی و سودانی، ۱۳۹۳)، نقش مؤثر الگوهای تربیت خانوادگی (جهت‌گیری مذهبی) (پولادی، جهانبخش، محمدی، ۱۳۹۷) و دینداری (مدنی و مرادی، ۱۳۹۷) بر صمیمیت زناشویی اشاره دارد. همچنین یکی از عوامل مؤثر بر صمیمیت زناشویی، مدارا با رویکرد اسلامی است (جازی، ۲۰۱۲؛ سلطان‌زاده، فرح‌بخش و جعفری، ۱۳۹۱). لی و و یکراما (۲۰۱۴) در پژوهش خود مشخص ساختند که سه مهارت مدیریت زندگی مشترک (۱. مدارا-فداکاری^۱، ۲. همدلی-ملاحظه دیگران^۲، ۳. دلداری-تسکین^۳) رابطه معناداری با میزان استرس و رضایت زناشویی^۴ دارد. شهید و شهید (۲۰۱۶) در پژوهش خود نشان دادند همبستگی مثبت معناداری بین مدارا و رضایت زناشویی وجود دارد. انیل (۲۰۱۶) نیز در پژوهش کیفی خود نشان داد که زوجین رضایتمند اهل مدارا، به هنگام اختلاف نظر، با همدیگر مشورت می‌کنند، درک می‌کنند و می‌پذیرند که بین آنها اختلاف وجود دارد و به چیزهایی که آنها را با همدیگر نگه می‌دارد، توجه نشان می‌دهند. همچنین روس (۲۰۰۹) مشخص ساخت که مدارا، سازگاری و انعطاف‌پذیری، از عناصر مهم زندگی زوجین موفق و شاداب است. تحقیقات همچنین بر نقش مؤثر عوامل

5. empathy
6. emotional control
7. positive emotions
8. negative emotions
9. forgiveness
10. Dunham, S. M.
11. Magyar, G. M.
12. McCullough, M.E.

1. tolerance - sacrifice
2. empathy-consideration
3. soothing-alleviation
4. marital satisfaction

همکاران (۱۳۹۸) تهیه و اعتباریابی شد. این مقیاس متشکل از ۲۰ ماده و ۴ عامل (همدلی و پذیرش همسر، کنترل هیجانی و صبر و تحمل در برابر همسر، تسهیل فرایند رشد و شکوفایی همسر و نیز عامل احسان و گذشت نسبت به همسر) است و میزان مدارای همسران در اختلافات را در طیف پنج درجه‌ای لیکرت از نمره یک (کاملاً مخالفم) تا پنج (کاملاً موافقم) می‌سنجد. ماده‌های این مقیاس با بهره‌گیری از متون دینی (آیات و روایات، دیدگاه‌های مفسرین و اسلام‌شناسان) تهیه شده و روایی محتوایی^۴ آن توسط تعدادی از متخصصان دینی و روان‌شناسان خانواده مورد تصدیق قرار گرفت. خجسته‌مهر و همکاران (۱۳۹۸) کار تهیه مقیاس و ارزیابی ویژگی‌های روان‌سنجی آن را در ۵ مطالعه انجام دادند. در مطالعه اول (N = ۸۰) پایایی مقیاس مقدماتی از طریق محاسبه همسانی درونی^۵ برابر ۰/۹۳ به دست آمد. در مطالعه دوم (N = ۵۴۰) ساختار ۴ عاملی کشف شد: (۱) همدلی و پذیرش همسر (۶ ماده)، (۲) کنترل هیجانی و صبر و تحمل در برابر همسر (۶ ماده)، (۳) تسهیل فرایند رشد و شکوفایی همسر (۵ ماده) و (۴) احسان و گذشت نسبت به همسر (۳ ماده). در مطالعه دوم همچنین ضریب آلفای کرونباخ^۶ هر یک از عوامل (زیرمقیاس‌ها) و نمره کل مدارا به ترتیب ۰/۶۴، ۰/۶۹، ۰/۶۱، ۰/۸۶ به دست آمد که همگی نشانگر همسانی درونی مقیاس است. در مطالعه سوم (N = ۱۰۰) با همبسته کردن مقیاس مدارا در روابط همسران (TSRS)؛ خجسته‌مهر و همکاران، (۱۳۹۸) با گذشت صفت (TFS)؛ خجسته‌مهر و همکاران، (۱۳۸۸) مقیاس صفت همدلی باتسون (BEAS)؛ خجسته‌مهر و همکاران، (۱۳۸۸) مقیاس دیدگاه‌فهمی خود (SDPT)؛ خجسته‌مهر، روشن‌روان، عباس‌پور، (۱۳۹۵) آزمون توافق‌جویی^{۱۰} از پرسشنامه شخصیتی نئو پنج عاملی (NEO-PI)؛ حق‌شناس، ۱۳۹۰؛ آشتیانی، (۱۳۸۸) مقیاس سبک زناشویی دینی مردان (RMSH)؛ خجسته‌مهر و همکاران، (۱۳۹۴) و زنان (RMSW)؛ خجسته‌مهر و همکاران، (۱۳۹۴) همبستگی مثبت معناداری به دست آمد. نتایج مطالعه

صمیمیت زناشویی رابطه مثبت دارد؟) ۲) کدام یک از مؤلفه‌های مدارا در روابط همسران با رویکرد اسلامی قدرت بیشتری در پیش‌بینی صمیمیت زناشویی دارد؟ اکتشافی بودن این پژوهش مابینتی با این عقیده و امید پژوهشگران ندارد که بر اثر اجرای آن بتوان به تدوین فرضیه‌های قابل قبول در زمینه رابطه ابعاد مدارای دینی (اسلامی) با صمیمیت زناشویی دست یافت.

روش

جامعه آماری، نمونه و روش اجرای پژوهش

این پژوهش، یک مطالعه اکتشافی از نوع همبستگی است. جامعه آماری این تحقیق شامل زنان و مردان متأهل ساکن شهر اهواز در سال ۹۷-۱۳۹۶ بود که از بین آنان تعداد ۲۴۰ نفر (۱۱۸ زن و ۱۲۲ مرد متأهل) با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای^۱ در دسترس از طریق مراجعه به پارک‌ها، مراکز خرید، دانشگاه و محله‌های مختلف انتخاب شدند. تحصیلات حداقل دیپلم، داشتن فرزند، عدم مراجعه به شورای حل اختلاف یا دادگاه‌ها برای اختلافات زناشویی، تجربه حداقل ۵ سال زندگی مشترک و رضایت زناشویی علی‌رغم داشتن تجربه اختلاف در زندگی مشترک از جمله ملاک‌های ورود زنان و مردان شرکت‌کننده در پژوهش حاضر بود. از شرکت‌کنندگان پژوهش حاضر درخواست شد مقیاس مدارا در روابط همسران (TSRS)^۲ مقیاس صمیمیت (IS)^۳ و پرسشنامه اطلاعات جمعیت‌شناختی را تکمیل کنند. میانگین سن زنان و مردان به ترتیب ۵۸/۰۶ و ۵۹/۰۴ سال و انحراف استاندارد آنها به ترتیب ۸/۵۸ و ۹ بود. میانگین مدت زندگی مشترک زنان و مردان به ترتیب ۱۳/۱۱ و ۱۰/۸۹ سال و انحراف استاندارد آنها به ترتیب ۷/۶۰ و ۷/۳۸ و میانگین تحصیلات زنان و مردان به ترتیب ۱۴/۸۸ و ۱۴/۵۹ و انحراف استاندارد آنها به ترتیب ۲/۸۷ و ۲/۳۹ بود.

ابزار سنجش

مقیاس مدارا در روابط همسران (TSRS). مقیاس مدارا در روابط همسران (TSRS) توسط خجسته‌مهر و

4. content validity
5. internal consistency
6. Cronbach's alpha
7. Trait Forgivingness scale (TFS)
8. Batson Empathy Adjective Scale (BEAS)
9. Self- Dyadic Perspective - Taking (SDPT)
10. agreeableness
11. NEO Personality Inventory (NEO-PI)
12. Religious Marital Style Scale for Husbands (RMSH)
13. Religious Marital Style Scale for wives (RMSW)

1. cluster random sampling
2. Tolerance in Spouses Relationships Scale (TSRS)
3. Intimacy Scale (IS)

مقیاس ۷ درجه‌ای لیکرت^۶ از نمره یک (هرگز) تا هفت (همیشه) قرار دارد. والکر و تامپسون (۱۹۸۳)؛ به نقل از ازخجسته‌مهر و همکاران، (۲۰۱۷) ضریب پایایی این مقیاس را با روش آلفای کرونباخ ۰/۹۱ تا ۰/۹۷ گزارش کرده‌اند. همچنین خجسته‌مهر و همکاران در پژوهش خود ضریب پایایی این مقیاس را با روش آلفای کرونباخ برای زنان ۰/۹۶ و برای مردان ۰/۹۷ محاسبه کردند.

یافته‌ها

جدول ۱، آماره‌های توصیفی متغیرهای اصلی و فرعی این پژوهش شامل مدارا در روابط همسران به همراه مؤلفه‌های آن و صمیمیت زناشویی را نشان می‌دهد.

سوم نشان داد که مقیاس مدارا در روابط همسران از روایی سازه همزمان^۱ مناسبی برخوردار است؛ در مطالعه چهارم (N = ۳۰) ضرایب همبستگی بین نمره‌های آزمودنی‌ها در دو نوبت با فاصله سه هفته برای آزمودنی‌ها $r = 0/55$ به دست آمد که نشانه پایایی بازآزمایی^۲ مناسب مقیاس است. در مطالعه پنجم (N = ۳۶۹) ساختار چهار عاملی این مقیاس با بهره‌گیری از تحلیل عامل تأییدی^۳ بررسی و برازندگی مدل چهار عاملی این مقیاس تأیید شد.

مقیاس صمیمیت (IS). مقیاس صمیمیت (والکر و تامپسون^۴ ۱۹۸۳)؛ به نقل از خجسته‌مهر، کوند و سودانی، (۲۰۱۷) از ۱۷ گویه تشکیل شده است که مهر و صمیمیت و نزدیکی عاطفی^۵ زوجین را اندازه‌گیری می‌کند. پرسش‌ها در

جدول ۱

یافته‌های توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش

متغیر	M	SD
صمیمیت زناشویی	۶۹/۱۸	۹/۵۵
نمره کل مدارا	۶۵/۹۰	۹/۳۰
۱. همدلی و پذیرش همسر	۱۹/۵۰	۴/۳۶
۲. کنترل هیجانی و صبر و تحمل در برابر همسر	۲۰/۱۷	۳/۴۹
۳. تسهیل رشد و شکوفایی همسر	۱۸/۴۵	۳/۱۱
۴. احسان و گذشت نسبت به همسر	۱۱/۳۴	۲/۵۹

که مقدار این کشیدگی یک متغیری بین -۱ و +۱ و چند متغیری کمتر از ۵ است. بر این اساس توزیع یک‌متغیری و چندمتغیری داده‌ها نرمال است.

در پژوهش حاضر برای بررسی نرمال بودن داده‌ها از ضریب کجی^۷ و ضریب کشیدگی^۸ متغیرها استفاده شد که گزارش آن در جدول ۲ آمده است. با توجه به جدول ۲ نتایج حاصل از کشیدگی یک متغیری و چندمتغیری داده‌ها حاکی از آن است

1. concurrent structure validity
2. re-test reliability
3. confirmatory factor analysis
4. Walker, A. J., & Thompson, L.
5. emotional proximity
6. Likert
7. skewness
8. kurtosis

جدول ۲

آزمون نرمال بودن توزیع یک‌متغیری و چندمتغیری داده‌ها

متغیر	حداقل	حداکثر	کجی	نسبت بحرانی	کشیدگی	نسبت بحرانی
صمیمیت	۴۹	۹۶	۰/۵۹	۳/۷۶	۰/۴۱	۱/۳۰
۱. همدلی و پذیرش همسر	۲۰	۵۶	-۰/۱۴	-۰/۹۰	-۰/۱۱	-۰/۳۴
۲. کنترل هیجانی و صبر و تحمل	۲۲	۵۴	۰/۴۲	۲/۶۶	۰/۶۸	۲/۱۴
۳. تسهیل فرایند رشد و شکوفایی همسر	۱۳	۳۱	-۰/۱۲	۰/۷۳	-۰/۶۱	-۱/۹۳
۴. احسان و گذشت نسبت به همسر	۷	۲۵	۰/۱۲	۰/۷۳	-۰/۳۱	-۰/۹۸
چند متغیره					۴/۳۰	۳/۴۰

بررسی این روابط از روش همبستگی پیرسون^۱ استفاده شد. مندرجات جدول ۳ نشان می‌دهد که مؤلفه‌های چهارگانه مدارا در روابط همسران شامل همدلی و پذیرش همسر، کنترل هیجانی و صبر و تحمل، تسهیل فرایند رشد و شکوفایی همسر و احسان و گذشت نسبت به همسر و نمره کل مدارا همگی با صمیمیت زناشویی رابطه مثبت و معناداری ($p < ۰/۰۱$) دارند.

سوال‌های این پژوهش براساس روابط ساده و چندگانه بین متغیرهای مورد مطالعه بنا نهاده شده‌اند. سوال اول پژوهش به روابط ساده مؤلفه‌های چهارگانه مدارا در روابط همسران (همدلی و پذیرش همسر، کنترل هیجانی و صبر و تحمل، تسهیل فرایند رشد و شکوفایی همسر و احسان و گذشت نسبت به همسر) با صمیمیت زناشویی اشاره دارد و برای

جدول ۳

ضرایب همبستگی مؤلفه‌های مدارا در روابط همسران با صمیمیت زناشویی

متغیر	صمیمیت زناشویی
نمره کل مقیاس مدارا در روابط همسران	۰/۵۱*
۱. همدلی و پذیرش همسر	۰/۳۸*
۲. کنترل هیجانی و صبر و تحمل	۰/۳۳*
۳. تسهیل رشد و شکوفایی همسر	۰/۳۸*
۴. احسان و گذشت نسبت به همسر	۰/۴۳*

* $p < ۰/۰۱$

نسبت به همسر با بتای ۰/۲۸ بیشترین سهم را در پیش‌بینی صمیمیت زناشویی داشتند. متغیرهای باقی‌مانده‌ی کنترل هیجانی و صبر و تحمل و تسهیل فرایند رشد و شکوفایی همسر به دلیل همپوشی با سایر متغیرهای پیش‌بین از مدل رگرسیون خارج شدند.

در پاسخ به سؤال دوم پژوهش مبنی بر اینکه کدام‌یک از مؤلفه‌های مدارا با رویکرد اسلامی قدرت بیشتری در پیش‌بینی صمیمیت زناشویی دارد، مندرجات جدول ۴ نشان می‌دهد از بین چهار متغیر وارد شده در تحلیل رگرسیون، به ترتیب متغیر همدلی و پذیرش همسر با بتای ۰/۴۳ و احسان و گذشت

جدول ۴

نتایج رگرسیون چندگانه متغیرهای پیش‌بین مولفه‌های مدارا با صمیمیت زناشویی به روش گام‌به‌گام

شاخص آماری	MR	RS	نسبت F احتمال P	ضرایب رگرسیون (β) و (B)	df
متغیرهای پیش‌بین				۱. همسری و پذیرش همسر ۲. احسان و گذشت نسبت به همسر	
۱- گام اول	۰/۴۳*	۰/۱۹*	F = ۵۴/۳۰ p < ۰/۰۰۱	۱/۱۱ ۰/۴۳* ۷/۳۷ ۰/۰۰۱	B β t p ۲۳۸
۲- گام دوم	۰/۵۱*	۰/۲۶*	F = ۴۱/۵۶ p < ۰/۰۰۱	۰/۳۷ ۰/۲۸* ۶/۰۹ ۰/۰۰۱	B β t p ۲۳۷

*p < ۰/۰۰۱

(ابن‌بابویه، ۱۴۱۳ ق، ج ۳؛ خامنه‌ای، ۱۳۷۹؛ به نقل از اکبری، ۱۳۸۹؛ شریف‌الرضی، ۱۴۱۴ ق). بر اساس پژوهش‌های پیشین یک جزء مهم صمیمیت، توانایی فرد در نقش گرفتن است. نقش گرفتن عبارت از این توانایی است که فرد بتواند جهان را از چشم همسرش ببیند، آنچه را که همسرش از دیدگاه منحصر به فرد ادراک می‌کند، ادراک کند، یعنی شخص خودش را به جای دیگری بگذارد. همدلی و نقش گرفتن برای رشد صمیمیت واقعی، اساسی است (باگاروزی، ۲۰۰۱؛ رضازاده و پورنقاش تهرانی، ۱۳۸۶). وقتی همسران درک می‌کنند که چرا یک رفتار مکررا نشان داده می‌شود، آنگاه آنها بیشتر آن را می‌پذیرند و بنابراین بیشتر از رابطه رضایت پیدا می‌کنند (سوئ، داس و کریستینسن^۱، ۲۰۱۰؛ به نقل از انیل، ۲۰۱۶). بنابراین اظهار جکبسون و کریستینسن (۱۹۹۶) نیز عامل مهم در ایجاد پذیرش از طریق مدارا این است که زوجین از تلاش برای تغییر هم‌دیگر دست بردارند و اگر فرد رفتار دشوار همسرش را بدون تلاش برای تغییر آن یا فرار از آن رفتار تجربه کند، آنگاه این امر باعث کاهش اثر مخرب این رفتار (در رابطه زناشویی) می‌شود و این درک و فهم ایجاد می‌شود که پذیرش رفتارهای غیرقابل تحمل قبلی یک موفقیت بزرگ در رضایت زناشویی است.

بحث

هدف پژوهش حاضر پیش‌بینی صمیمیت زناشویی بر اساس مدارا در روابط همسران مبتنی بر رویکرد اسلامی بود. در پاسخ به سوال اول پژوهش مبنی بر این که آیا هر یک از مؤلفه‌های مدارا در روابط همسران مبتنی بر رویکرد دینی رابطه مثبتی با صمیمیت زناشویی دارد، نتایج نشان داد که بین مؤلفه همدلی و پذیرش همسر با صمیمیت زناشویی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج پژوهش حاضر با کلام خداوند متعال (قرآن ۴: ۳۴) سخنان معصومین و رهبران دینی (ابن بابویه، ۱۴۱۳ ق، ج ۳؛ خامنه‌ای، ۱۳۷۹؛ به نقل از اکبری، ۱۳۸۹؛ شریف‌الرضی، ۱۴۱۴ ق؛ کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۵ و ۸) و نیز با پژوهش‌های تجربی پیشین (انیل، ۲۰۱۶؛ جوزی و خیاطان، ۱۳۹۵؛ خجسته‌مهر و همکاران، ۱۳۹۴؛ رفاهی و مقتدری، ۱۳۹۲؛ لی و ویکراما، ۲۰۱۴) همخوانی دارد و بر اساس چند احتمال تبیین می‌شود. در آموزه‌های دینی، توجه به طبیعت متفاوت زن و مرد، تفاوت افراد در توانایی تحمل بسیاری از امور و مسائل و پذیرش همسر و درک وی مانع تحمیل کردن، زیاده‌روی کردن، زیاده‌خواهی کردن، توقعات بی‌جا و زیادی می‌شود که این امر موجب باصفا شدن زندگی می‌شود

1. South, S. C., Doss, B. D., & Christensen, A.

ج ۷۲؛ مجلسی، ۱۴۰۳/ق/ کمره‌ای، ۱۳۶۴، ج ۲) و پژوهش‌های پیشین (خجسته‌مهر و همکاران، ۱۳۹۴؛ گاتمن، ۱۹۹۴؛ محمدی و همکاران، ۱۳۹۶؛ هایکس و همکاران، ۲۰۰۴؛ هواسی و همکاران، ۱۳۹۵) همسو است و با چندین احتمال تبیین می‌شود. بنابر آموزه‌های دینی، مدارا یک شیوه‌ی تربیتی ملایم و دلسوزانه است که باعث صمیمیت و گرمی بین همسران می‌شود و به دور از خشونت و سخت‌گیری و زبان تند و سرزنشگرانه است، چرا که ملایمت و نرمی از عوامل خوشبختی و ایجاد صمیمیت است (بانکی‌پورفرد، ۱۳۹۲؛ کلینی، ۱۴۰۷؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۲؛ مجلسی، ۱۴۰۳/ق/ کمره‌ای، ۱۳۶۴، ج ۲؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵۱). طبق نظریه گاتمن، رفتارهای تبدالی مخرب به هنگام تعارض مانند سرزنش و توهین باعث ارزیابی منفی کلی فرد از رابطه می‌شود و ثبات و رضایت زناشویی را تهدید می‌کند اما رفتارهای سازنده مانند حرف‌های خوشایند و تلاش برای ترمیم و اصلاح فرد در تعارضات باعث ارزیابی مثبت از رابطه می‌شود و ثبات و رضایت زناشویی را افزایش می‌دهد (گاتمن، ۱۹۹۴).

نتایج پژوهش حاضر همچنین مشخص ساخت مؤلفه چهارم مدارا مبنی بر احسان و گذشت نسبت به همسر با صمیمیت زناشویی رابطه مثبتی دارد. یافته‌های این پژوهش با کلام خداوند متعال (قرآن: ۱۳: ۲۲؛ ۴۱: ۳۴؛ ۲۸: ۵۴؛ ۲۴: ۸) و روایات دینی (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۵؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۵) و سخنان علما و مفسرین منابع دینی (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶) و پژوهش‌های پیشین (اسنایدر، ۲۰۰۶؛ احتشام‌زاده و همکاران، ۱۳۸۹؛ خجسته‌مهر، کرابی و رجبی، ۱۳۸۸؛ دان‌هام، ۲۰۰۸؛ به نقل از احتشام‌زاده و همکاران، ۱۳۸۹؛ سالواتور و همکاران، ۲۰۱۱؛ سلطان‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱؛ گلدمن و گرینبرگ، ۲۰۰۶؛ ماگیار، ۲۰۰۱؛ به نقل از احتشام‌زاده و همکاران، ۱۳۸۹؛ مک‌کلوگ و همکاران، ۱۹۹۸؛ به نقل از خجسته‌مهر و همکاران، ۱۳۸۸؛ یان و همکاران، ۲۰۱۰) همسو است و بر اساس چندین احتمال تبیین می‌شود. بنابر آموزه‌های دینی در احسان نسبت به همسر فرد مداراگر نه تنها بدی را با بدی پاسخ نمی‌دهد بلکه با خوبی و نیکی پاسخ می‌دهد. در پرتو آموزه‌های اسلام مدارا به‌عنوان یکی از عوامل ایجاد صمیمیت معرفی شده است (قرآن: ۱۳: ۲۲؛ ۲۸: ۵۴؛ ۲۴: ۸) چرا که هر کس بدی کند انتظار مقابله به مثل دارد، مخصوصاً افرادی که

نتایج مطالعه حاضر همچنین مشخص ساخت مؤلفه دوم مدارا مبنی بر کنترل هیجانی و صبر و تحمل با صمیمیت زناشویی رابطه مثبت دارد. نتایج پژوهش حاضر با کلام خداوند متعال (قرآن: ۴۱: ۳۵-۳۴) و روایات دینی (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰؛ کلینی، ۱۴۰۷، ج ۱ و ۴؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰۳) و پژوهش‌های پیشین (احمدی، ۱۳۸۲؛ به نقل از خدایاری‌فرد و همکاران، ۱۳۹۰؛ اعتمادی و همکاران، ۱۳۹۳؛ اسنایدر، ۲۰۰۶؛ اولیاء، ۱۳۸۵؛ به نقل از خدایاری‌فرد و همکاران، ۱۳۹۰؛ خجسته‌مهر و همکاران، ۱۳۹۴؛ خدایاری‌فرد و همکاران، ۱۳۹۰؛ سلطان‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱؛ صدری دمیچی و همکاران، ۱۳۹۵؛ گلدمن و گرینبرگ، ۲۰۰۶) همسو است و با چندین احتمال تبیین می‌شود. مطابق آموزه‌های دینی وقتی انسانها با افزایش تدابیر عقلانی مالک نفس خویش می‌شوند و صبر پیشه می‌کنند این امر باعث تغییر رفتار همسر شده و همین تغییر و نتیجه دادن صبر و کنترل هیجانی همسر مداراگر نوعی پاداش برای او به حساب آمده و باعث می‌شود از رابطه خود راضی و بر صمیمیت او اضافه شود (بانکی‌پورفرد، ۱۳۹۲؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰). بر اساس پژوهش‌های پیشین کنترل هیجانی قادر است با توانمند کردن فرد از لحاظ هیجانی (عاطفی)، برقراری روابط دوستانه و نزدیک با دیگران را آسان سازد و یکی از عوامل بروز رفتارهای تبدالی مخرب، تسلط هیجان منفی در حین بروز تعارض است. در واقع عدم تنظیم هیجان‌های منفی در روابط بین همسران، ممکن است باعث شود که افراد چنان سطح بالایی از برانگیختگی هیجان‌های منفی و آزاردهنده را تجربه کنند که برای رهایی از این تجربه دردناک رفتارهای مشکل‌آفرینی مانند خشونت را از خود بروز دهند (پاش و برادبوری، ۱۹۹۸؛ گاتمن، ۱۹۹۴). بنابر اظهار کریستینسن (۲۰۱۳) زوجین ابتدا با کینه و انزجار شروع می‌کنند و در نهایت به شیوه خود عمل می‌کنند تا تفاوت‌هایشان را از طریق درک متقابل بپذیرند و این امر موجب ایجاد رابطه‌ای کمتر خصمانه می‌شود؛ بنابراین زوجین می‌توانند رضایت زناشویی بهتری داشته باشند.

نتایج پژوهش حاضر نیز مشخص ساخت مؤلفه سوم مدارا مبنی بر تسهیل رشد و شکوفایی همسر با صمیمیت زناشویی رابطه مثبت دارد. یافته‌های این پژوهش با روایات دینی (ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴/ق/ جنتی، ۱۳۸۲؛ مجلسی، ۱۴۰۳،

به مثل کنند زندگی تلخی خواهند داشت (بانکی‌پورفرد، ۱۳۹۲). از آن جایی که افراد مداراگر، در برابر بدی و کج خلقی همسر خود، با خوبی و نیکی به مقابله برمی‌خیزند، در نتیجه محبت و صمیمیت جای کینه و دشمنی‌ها را می‌گیرد (قرآن ۴۱: ۳۴؛ خامنه‌ای، ۱۳۷۹؛ به نقل از اکبری، ۱۳۸۹؛ مکارم شیرازی، ۱۳۸۶). از نظر گاتمن (۱۹۹۴) تعامل مثبت و روابط دوستانه اصلی‌ترین بعد رضایت زناشویی است و ثبات و پایداری رابطه مشترک در گذر زمان را تعیین و پیش‌بینی می‌کند. همان‌گونه که در بخش نتایج بیان شد متغیرهای باقیمانده‌ی عامل کنترل هیجانی و صبر و تحمل، و عامل تسهیل فرایند رشد و شکوفایی همسر، علیرغم رابطه خطی با صمیمیت زناشویی، به دلیل همپوشی با سایر متغیرهای پیش‌بین (یا به عبارت دیگر به دلیل همبستگی نسبی عوامل مدارا با همدیگر) از مدل رگرسیون صمیمیت زناشویی خارج شدند.

گروه نمونه پژوهش حاضر صرفاً شامل زنان و مردان شهر اهواز بود. پیشنهاد می‌شود برای آزمون روایی بیرونی پژوهش حاضر و نیز تأمین شواهد بیشتری برای روایی درونی پژوهش، رابطه مدل چهار عاملی مدارای دینی با صمیمیت زناشویی، در نمونه‌های متنوع‌تری که معرف جامعه ایرانی باشد تکرار و اجرا شود. استفاده از طرح همبستگی در پژوهش حاضر امکان تفسیرهای علت‌شناختی نتایج را با محدودیت مواجه می‌سازد. آزمایش اثر آموزش مدل پنج عاملی مدارا با رویکرد دینی بر صمیمیت زناشویی امکان تفسیر علت‌شناختی را در این زمینه فراهم می‌سازد. این پژوهش محدود به بررسی رابطه مدل مدارای دینی همسران با پیامد صمیمیت زناشویی بود. بررسی رابطه این مدل با سایر پیامدها و وضعیت‌های زناشویی (رضایت، سازگاری، و طلاق) امکان بیشتری را برای آزمون اعتبار این مدل فراهم می‌سازد. با توجه به رابطه مثبت معنادار مدارای دینی همسران با صمیمیت زناشویی، شناسایی پیش‌بین‌های این متغیر به روان‌شناسان و مشاوران خانواده توصیه می‌شود. این پژوهش محدود به نمونه‌ای از جامعه مسلمان بود. آزمون مدل مدارا در روابط همسران با رویکرد دینی برای پیش‌بینی صمیمیت زناشویی نمونه‌های غیرمسلمان جوامع دیگر، امکان مطالعه بین‌فرهنگی این مدل را فراهم می‌کند. نتایج پژوهش حاضر علاوه بر زوجین ناسازگار و ناراضی، برای زوج‌درمانگران و مشاوران خانواده نیز

تحمل کمی دارند چون خودشان از این دسته‌اند و گاه یک بدی را چند برابر پاسخ می‌گویند، هنگامی که ببینند طرف مقابل نه تنها بدی را به بدی پاسخ نمی‌دهد، بلکه با خوبی و نیکی پاسخ می‌دهد و در مقابل بدی‌های او مدارا می‌کند، این جاست که کینه‌ها و عداوت‌ها از درون جان برخاسته و جای آن را محبت و صمیمیت می‌گیرد (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶). اگر فردی بخواهد رفتارهای منفی همسر را مقابله به مثل کند خواه نا خواه در یک دور منفی گرفتار خواهد شد و پیوسته بر تهدیدها و آسیب‌های زندگی وی اضافه خواهد شد (بانکی‌پورفرد، ۱۳۹۲). از سوی دیگر گذشت باعث کنترل تکانه‌های خصمانه و غلبه تدریجی بر نفرت و کینه می‌شود. گذشت می‌تواند به کاهش عواطف تضعیف‌کننده مانند خصومت، تلخ‌کامی و نفرت کمک کند (وورثینگتون و وات، ۱۹۹۹؛ به نقل از خجسته‌مهر و همکاران، ۱۳۸۸). همچنین بنابر پژوهش‌های پیشین، زوجینی که قادرند از وضعیت‌هایی که هیجان منفی در آنها تسلط می‌یابد فرار کنند درک بهتری از دیدگاه‌های همدیگر پیدا می‌کنند، برای بهبود رابطه احساس مسئولیت بیشتری می‌کنند و برای حل مشکلات زیربنایی رابطه مشارکت بیشتری به خرج می‌دهند؛ همچنین طبق این پژوهش‌ها از بین راهبردهای تنظیم هیجانی، ایجاد هیجان مثبت یکی از موثرترین راهبردهای تنظیم هیجانی زوجین است (سالواتور و همکاران، ۲۰۱۱).

در پاسخ به سوال دوم پژوهش مبنی بر اینکه کدام‌یک از مؤلفه‌های مدارا با رویکرد دینی قدرت بیشتری در پیش‌بینی صمیمیت زناشویی دارد، نتایج نشان داد که از بین متغیرهای پیش‌بین، همدلی و پذیرش همسر بیشترین قدرت را در پیش‌بینی صمیمیت زناشویی دارد. نگرش توجه‌آمیز به همسر و اعتبار بخشیدن به گفته‌های همسر باعث افزایش احترام و ارزش‌دهی به همسر می‌شود و این خود می‌تواند باعث کاهش مقاومت در زوجین و بهبود ارتباط آنان شود؛ در نتیجه سوء تفاهم در بین زوجین کاهش یافته و به جای آن حس همدلی و پذیرش همسر موجب افزایش صمیمیت زوجین می‌شود (انیل، ۲۰۱۶). همچنین در پاسخ به سوال دوم پژوهش مشخص شد که از بین مؤلفه‌های چهارگانه مدارا، عامل احسان و گذشت نسبت به همسر دومین سهم را در پیش‌بینی صمیمیت زناشویی دارد. اگر هر یک از زوجین بخواهند در برابر هر رفتار و کنشی از سوی همسر واکنش نشان دهند و مقابله

می‌تواند مفید باشد و تاکید متخصصان بر آموزش مدارا در مرحله قبل از ازدواج و پس از آن می‌تواند در

افزایش صمیمیت زوجین موثر باشد.

منابع

- ابن بابویه، م. (۱۴۱۳ق). *من لا یحضره الفقیه*. ج ۳، ۴، ۵. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- ابن شعبه حرانی، ح. ع. (۱۴۰۴ق). *تحف العقول*. ترجمه بهراد جعفری. (۱۳۸۱). تهران: دارالکتب الإسلامیة.
- ابن شعبه حرانی، ح. ع. (۱۴۰۴ق). *تحف العقول*. ترجمه احمد جنتی. (۱۳۸۲). تهران: مؤسسه امیر کبیر.
- ابن منظور، م. م. (۱۴۱۴ق). *لسان العرب*. بیروت: دارالفکر للطباعة و النشر و التوزیع- دارصادر.
- احتشام‌زاده، پ.، مکوندی، ب.، و باقری، ا. (۱۳۸۹). «رابطه بخشودگی، کمال‌گرایی و صمیمیت با رضایت زناشویی در جانبازان و همسران آنها». *یافته‌های نو در روانشناسی*، ۴، ۱۲۳-۱۳۶.
- افشانی، ع. (۱۳۸۱). *بررسی چگونگی تساهل سیاسی در تشکلهای دانشجویی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی. اکبری، ع. (۱۳۸۹). *مطلع عشق: گزیده‌ای از رهنمودهای حضرت آیت‌الله سیدعلی خامنه‌ای به زوج‌های جوان*. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ پانزدهم.
- ایروانی، ج. (۱۳۸۴). *خاستگاه مدارا و عفو از دیدگاه قرآن و حدیث*. *مجله الهیات و حقوق*، ۱۷، ۱۶۴-۱۸۵.
- آقا جمال خوانساری، م. م. ح. (۱۳۶۶). *شرح آقا جمال خوانساری بر غرر الحکم و درر الکلم*. تهران: دانشگاه تهران، چاپ چهارم.
- باگاروزی، د. (۲۰۰۱). «بهبود بخشی صمیمیت در ازدواج». ترجمه سید محمدرضا رضازاده و سید سعیدپورنقاش تهرانی (۱۳۸۶). تهران: انتشارات دانشگاه الزهراء.
- بانکی‌پورفرد، ا. ح. (۱۳۹۲). *سردلبران: عوامل آرامش‌بخش و نشاط‌آفرین در خانواده*. اصفهان: حدیث راه عشق.
- پولادی، ا.، جهانبخش، ا.، محمدی، ا. (۱۳۹۷). «پیش‌بینی صمیمیت زوجین از طریق الگوهای تربیت خانوادگی (سبک‌های فرزندپروری، جهت‌گیری مذهبی، الگوهای انسانی و رسانه‌ای تربیت خانوادگی». *پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده*، ۱۱، ۹۷-۱۱۱.
- زنان و خانواده، ۱۱، ۹۷-۱۱۱.
- تمیمی‌آمدی، ع. م. (۱۴۱۰). *غرر الحکم و درر الکلم*. قم: دارالکتب الإسلامی، چاپ دوم.
- توحیدی نژاد، ع. (۱۳۹۲). «مدارا و نقش آن در تحکیم و رشد خانواده». *حدیث حوزه*، ۶، ۸۸-۱۰۹.
- جوزی، ف.، و خیاطان، ف. (۱۳۹۵). «رابطه پذیرش ارتباطی با طرحواره‌های هیجانی بخشش و صمیمیت زوجین شهر اصفهان». *دومین کنفرانس بین‌المللی یافته‌های نوین علوم و تکنولوژی*، ۱۱-۱.
- حق‌شناس، ح. (۱۳۹۰). *طرح پنج عاملی ویژگی‌های شخصیتی (راهنمای تفسیر و هنجارهای آزمون NEO-PI-R و NEO-FFI)*. شیراز: انتشارات دانشگاه علوم پزشکی شیراز.
- خجسته‌مهر، ر.، احمدی میلاسی، م.، و سودانی، م. (۱۳۹۳). «نقش تعدیل‌کننده تعهد دینی در رابطه بین سبک‌های دلبستگی ناایمن و صمیمیت زناشویی». *مجله روانشناسی معاصر*، ۹، ۴۳-۵۴.
- خجسته‌مهر، ر.، پارسی، ا.، و شیرالی‌نیا، خ. (۱۳۹۴). «نقش تعدیل‌کننده هیجان مثبت در رابطه بین هیجان منفی و تبادلات زناشویی مخرب در زنان». *روانشناسی خانواده*، ۱، ۴۹-۵۸.
- خجسته‌مهر، ر.، داتلی بگی، م.، و عباس‌پور، ذ. (۱۳۹۸). «ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش مدارا در روابط زناشویی مبتنی بر رویکرد اسلامی» (زیر چاپ).
- خجسته‌مهر، ر.، رضایی، ف.، و سودانی، م. (۱۳۹۴). «ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش سبک زناشویی دینی». *دوفصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات اسلام و روانشناسی*، ۹، ۷-۲۵.
- خجسته‌مهر، ر.، روشن‌روان، ن.، و عباس‌پور، ذ. (۱۳۹۵). «ارزیابی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس‌های دیدگاه‌فهمی خود (SDPT) و دیدگاه‌فهمی همسر (ODPT)». *روانشناسی خانواده*، ۳، ۸۱-۹۲.

- خجسته‌مهر، ر.، کرایبی، ا.، و رجیبی، غ. (۱۳۸۸). «بررسی یک مدل پیشنهادی برای پیش‌بینی‌ها و پیامدهای گذشت در ازدواج». فصلنامه علمی-پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز، ۱۶، ۱۸۷-۱۵۸.
- دلبری، س.، و خاجوی مقدم، ل. (۱۳۹۳). «عوامل تقویت مدارا در خانواده از دیدگاه آیات و روایات». پژوهش‌های اجتماعی، اسلامی، ۱، ۱۵۰-۱۲۳.
- رفاهی، ژ.، و مقتدری، ن. (۱۳۹۲). «اثربخشی آموزش مهارت همدلی به شیوه گروهی بر افزایش صمیمیت زوجین». فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی خانواده، شماره ۱، ۵۵-۴۴.
- سلطان‌زاده، ف.، فرح‌بخش، ک.، و جعفری، م. (۱۳۹۱). «بررسی تاثیر آموزش مدارا بر رویکرد اسلامی بر افزایش صمیمیت ارتباطی زنان متأهل شاهد و ایتارگر شهر اصفهان». سومین همایش ملی مشاوره، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خمینی شهر، ۸-۱.
- شریف‌الرضی، م. ح. (۱۴۱۴ق). نهج البلاغه (للصباحی صالح). قم: هجرت.
- صدری دمیرچی، ا.، اسدی شیشه‌گران، س.، و اسماعیلی قاضی ولویی، ف. (۱۳۹۵). «اثربخشی آموزش تنظیم هیجان بر تنظیم شناختی هیجان، احساس تنهایی و صمیمیت اجتماعی زنان دارای همسر معتاد». فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۵، ۴۶-۳۷.
- عمادی، ع. (۱۳۹۳). معیارها و شاخص‌های رفتاری رفیق در روابط همسران از منظر قرآن و حدیث و طراحی مقیاس آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم حدیث گرایش اخلاق، دانشگاه قرآن و حدیث.
- فتحی آشتیانی، ع. (۱۳۸۸). آزمون‌های روان‌شناختی - ارزشیابی شخصیت و سلامت روان. تهران: انتشارات بعثت. کلینی، م. ی. (۱۴۰۷ق). الکافی (ط-الإسلامیة). ج ۱، ۲، ۴، ۵، ۸، تهران: دارالکتب الإسلامیة، چاپ چهارم.
- مجلسی، م. م. (۱۴۰۳ق). «بحار الانوار (ط- بیروت)». ج ۷۱ و ۷۲؛ ترجمه محمد باقر کمره‌ای. (۱۳۶۴). «آداب معاشرت، ترجمه جلد ۷۱ و ۷۲ بحار الانوار». ج ۲، تهران: اسلامیه.
- مجلسی، م. م. (۱۴۰۳ق). «بحار الانوار (ط- بیروت)». ج ۶۷، ۷۲، ۷۵، ۱۰۲، ۱۰۳، بیروت: دار إحياء التراث العربی، چاپ دوم.
- محمدی، م.، زهراکار، ک.، جهانگیری، ج.، داورنیا، ر.، شاکرمی، م.، و مرشدی، م. (۱۳۹۶). «بررسی کارایی مداخله آموزشی مبتنی بر مدل گاتمن بر صمیمیت زناشویی زنان». مجله سلامت و بهداشت، ۷۵، ۸۴-۸.
- مدنی، ی.، و مرادی، ز. (۱۳۹۷). «دیدگاه مشاوران و روان‌درمانگران درباره نقش دینداری در رضایت جنسی و صمیمیت زناشویی مراجعین: یک پژوهش کیفی». پژوهش‌های مشاوره، ۶۶، ۱۷۶-۱۳۷.
- مکارم شیرازی، ن. (۱۳۸۶). تفسیر نمونه. ج ۲۰، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ بیست و هفتم.
- هواسی، ن.، زهراکار، ک.، و محسن‌زاده، ف. (۱۳۹۵). «بررسی اثربخشی زوج‌درمانی گروهی به روش گاتمن بر کاهش فرسودگی زناشویی زوجین». نشریه روان‌پرستاری، ۴، ۶۴-۵۹.

References

- Alex, R. (2011). Marriage relationship strengthens through tolerance [web log message]. Retrieved from <http://www.womenzmag.com/relationships/marriage/story-106-marriage-relationship-strengthens-through-tolerance>.
- Choacharles, C. (2009). Relationship: Tolerance. Socyberly [online forum comment]. Retrieved from <http://socyberly.com/relationships/relationship-tolerance/>.
- Christensen, A. (2013). *Integrated Behavioral Couple Therapy Workshop . Program manual*. NY: VA Family Services.
- Conway, J. (2002). Midlife dimensions Christian living resources. *From the web site: http://www.Midlife.Com*.
- Cordova, J. V., Jacobson, N. S., & Christensen, A. (1998). Acceptance versus change interventions in behavioral couple therapy: Impact on couples' in-session communication. *Journal of Marital and Family Therapy*, 24, 437-455.

- Craig, B. (2000). Intimacy in marriage: emotionally focused marital education. *Clinical Psychiatry*, 67, 46-49.
- Crawford, M., & Rhoda, U. (2004). *Women and gender: A feminist psychology*. 4th edition. New York, NY, USA: McGraw-Hill.
- Goldman, R., & Greenberg, L. (2006). The effects of adding emotion-focused interventions to the therapeutic relationship in the treatment of depression. *Psychotherapy Research*, 16, 537-549.
- Gottman, J. M. (1994). *What predicts divorce? The relationship between marital processes and marital outcomes*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Hickmon, W. A., Protinsky, H. O., & Singh, K. (1997). Increasing Marital Intimacy: Lessons from marital enrichment. *Journal of Contemporary Family Therapy*, 19, 581-589.
- Hicks, M., Mcwey, L., Bendon, K., & West, S. (2004). Using what premarital couples already know to inform marriage education: Integration of a Gottman model perspective. *Contemp Fam Ther*. 26, 97-113.
- Jacobson, N. S., & Christensen, A. (1996). *Integrative couple therapy: Promoting acceptance and change*. New York, NY: Norton & Company.
- Jazy, S. F. (2012). Investigating the effect of training tolerance with Islamic approach on increasing intimacy among married martyr's women in Isfahan. *Journal of Basic and Applied Scientific*, 3, 627-631. Retrieved from <http://www.textroad.com/pdf/JBASR/J>.
- Khojasteh Mehr, R., Kavand, M., & Soudani, M. (2017). The Interaction between sacrificing behaviors and equity perception: How does it contribute to marital intimacy? *Iranian Psychological Association*. 11, 175-195.
- Li, P. F., & Wickrama, K. A. S. (2014). Stressful life events, marital satisfaction, and marital management skills of Taiwanese couples. *Family Relations*. 63. 193-205.
- Manne, S., & Badr, H. (2008). Intimacy and relationship processes in couples' psychosocial adaptation to cancer. *Cancer*, 112, 2541-2555.
- Markson, G. (2006). How to practice tolerance in your marriage [Web log message]. Retrieved from <http://www.families.com/blog/how-to-practice-tolerance-in-your-marriage>.
- O'Neill, D. (2016). *Non-clinical couples' experiences of acceptance through tolerance in marriage: A phenomenological study*. A Ph.D dissertation in psychology, California school of professional psychology, international university of Irvine, California, USA.
- Ross, C. E. (2009). Marital satisfaction, psychology of the family. Retrieved from http://www.yorku.ca/ecross/psy3630/oct5_material_posted.pdf.
- Salvatore, J. E., Kuo, S. I., Steele, R. D., Simpson, J. A., & Collins, W. A. (2011). Recovering from conflict in romantic relationships: A developmental perspective. *Psychological Science*, 22, 376-383.
- Shahid, H., & Shahid, W. (2016). A study on tolerance role in marital satisfaction. *International Journal for Social Studies*, 2, 13-26.
- Shoaa kazemi, M., khosravy olya, Z., & mirzaee, Z. (2018). The effect of education of Sternberg's components of love on intimacy of couples. *Iranian Journal of Educational Sociology*, 1, 1-7.
- Snyder, D. K. (2006). *Emotion regulation in families: Pathways to dysfunction and health*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Stulhofer, A., Ferreira, L. C., & Landripet, I. (2014). Emotional intimacy, sexual desire, and sexual satisfaction among partnered heterosexual men. *Sexual and Relationship Therapy*, 29, 229-244.

- Tanner, C. O. (2014). Difference, tolerance and cooperation. *Marriage and Family Living, 24*, 7-11.
- Triandis, H. C. (1989). The self and social behavior in differing cultural contexts. *Psychological Review, 96*, 506-520.
- Yuan, J. W., McCarthy, M., Holley, S. R., & Levenson, R. W. (2010). Physiological down-regulation and positive emotion in marital interaction. *Emotion, 10*, 447-467.